

Covid-19 ile ekonomik mücadele

Giriş

Türkiye’de Covid-19 virüs salgınında vaka sayısı henüz çok düşüktür. Buna karşılık, vakaların artış hızı çok yüksektir. Hükümet ve TCMB çeşitli zamanlarda piyasaları rahatlatacak tedbirler açıklıyor. Bu yazının yazıldığı saatlerde TCMB piyasada likiditeyi artıracak bir dizi önlem aldı.¹ Ancak bu tedbirlerin içinde bulunduğumuz virüs krizine ne kadar çare olacağı tartışmalıdır.

Alınan tedbirler, daha önceden yaşadığımız finansal krizlerde piyasalarda talebi artırmayı hedefleyen tedbirlere benzemektedir. Ancak, yaşadığımız kriz önceki krizlere benzememektedir. Yetkililer virüse karşı alınabilecek en etkili yöntemin “sosyal mesafe/izolasyon” olduğunu belirtmekte ve bu nedenle de halka evde kalmasını tavsiye etmektedir. Bu politikanın bizatihi kendisi arz ve talep şoklarına neden olmaktadır.

Arz ve talep şoku

Öncelikle alkollü mekânlar, tiyatro, sinema ve konser salonları, kahvehane, kafeler, kapalı çocuk alanları, güzellik merkezleri ve kuaförler doğrudan kapatıldı. Kara ve havayolu seferlerine kısıtlama getirildi. Turizm işletmeleri talep şoku nedeniyle zora girdi. Üretimleri tedarik zincirine bağlı olan firmalar ihtiyaç duydukları parçaları temin edememektedir. Gopinant, (2020) elektronik, otomobil ve makine-ekipman gibi sektörlerde önemli bir ara malı tedarikçisi olan Çin’de üretimin durma noktasına geldiğini belirtti.

Talep tarafından bakıldığında; gelir kaybı, yayılma etkisi ve belirsizlik nedeniyle insanlar harcamalarını kısıtışığı görülmektedir. Son günlerde ailelerin en büyük harcama kalemini gıda oluşturmaktadır. Firmalar, daralan/çöken üretim nedeniyle çalışanların maaşlarını ödemekte zorlanmaktadır.

Birçok şirket ve çalışan talepteki dramatik düşüşü canlandırarak nakde sahip değildir. Bu risk çoğu şirketin tasfiyesine ve çalışanların işsiz kalmasına neden olabilecektir. Böyle bir sonucun uzun dönemli yıkıcı maliyeti olacaktır. Girişimciler, çalışanlar ve tüketiciler arasındaki kopan bağlantının yeniden tesisi çok zor olacaktır. Ticari faaliyetlerin daralması nedeniyle bankaların geri ödenmeyen kredileri artacak ve

¹ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2020/duy2020-21>

devletin vergi gelirleri düşecektir. Bu nedenle, ticari faaliyetlerin canlı tutulması ve çalışanların maaşlarının ödenmesi çok önemlidir (Saez ve Zucman, 2020) .

Olası tedbirler

Birçok ticari faaliyeti etkileyecek ve işsizliği artıracak bu krizle mücadele için kapsamlı bir planın bir an önce yapılması gerekmektedir. Bu planın kapsamı Koronavirüs Bilim Kurulu'nun önerdiği sağlık tedbirlerinden çok daha geniş olmalıdır. Plan, eğitim ve sağlığın yanı sıra, tarımdan dış ticarete, imalat sanayinden hizmetlere, turizmden ulaşım, istihdamdan sosyal yardımlara ve güvenlikten diplomasiye kadar çok geniş bir alanı kapsamalıdır. Bu plan alternatif senaryoları içermeli ve hem ticari faaliyetler hem de çalışanlar için yeni bir tür sosyal güvence sağlamalıdır. Bu sosyal güvence yatay biçimde herkese eşit biçimde değil; hedef sektörlerle ve sosyal gruplara göre kriz süresince dikey biçimde uygulanmalıdır.²

- Bu kapsamda, krizin süresine bağlı olarak GSYH'de meydana gelebilecek kayıp hesaplanmalı ve bu kaybın boyutuna göre bir destek planı açıklanmalıdır.³
- Kayıt dışı çalışanlar dâhil işsizlere doğrudan gelir desteği sağlanmalıdır. Bu desteğin verilmesinde, gelir grupları arasındaki farklılıklar gözetilmelidir.⁴
- Ticari faaliyetleri duran firmaların personel gideri dâhil sabit maliyetlerinin önemli bir kısmı karşılanmalıdır. Bu tür firmalara sağlanacak desteğin miktarının belirlenmesinde, bir önceki yılki vergi beyannamelerindeki gelirleri esas alınmalıdır.
- Genel bir vergi, kredi ve elektrik/doğal gaz ödemesi ertelenmesi olumlu olmakla beraber yeterli değildir. Örneğin, krizden gıda perakendecileri ve sağlık sektöründe üretim yapanlar daha az ve turizm ve ulaştırma sektöründeki şirketler daha çok etkilenmektedir. Destek paketi bu farklılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Finansman

Böylesine büyük bir krizle baş edebilmek için çok büyük bir finansman ihtiyacı bulunmaktadır. Özatay ve Sak (2020), alınacak tedbirlerin “devletin temel risk yöneticisi” rolüne uygun biçimde ve sıra dışı olması gerektiğini belirtmektedir. Ortada olağan üstü bir kriz bulunmaktadır. Böylesi büyük bir krizin maliyetini de ancak devlet üstlenebilir.

² IMF 192 ülkenin krize karşı geliştirdiği politikaları şu adresten duyurmaktadır:

<https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

³ Özatay ve Sak bir aylık dönemde GSYH'nin yüzde 10 azalması halinde GSYH'nin yüzde 0,8'i kadar, yüzde 20 azalması halinde ise GSYH'nin 1,6'sı kadar bir kayıp olacağını bildirmektedir.

⁴ Türkiye Covid19 krizine zaten yüksek bir işsizlik oranıyla yakaladı. 2019 sonu itibarıyla işsizlik oranı %13,7 ve işsiz sayısı da 4,47 milyon kişidir. Tarım dışında işsizlik oranı ise daha yüksektir (%16).

- Birincisi, devlet bu finansmanı borçlanarak karşılayabilir. Son dönemde yükselen CDS primleri Türkiye'nin borçlanma maliyetinin arttığını göstermektedir. Ancak borçlanma maliyeti, önlem alınmaması nedeniyle ortaya çıkacak krizin olası maliyetinden daha büyük değildir.
- İkincisi, Uluslararası Para Fonu (IMF) Covid-19 ile mücadele kapsamında üye ülkelere toplamda 1 trilyon dolar kredi desteği sağlayabileceğini duyurdu. Fonun direktörü Kristalina Georgieva 80'e yakın ülkenin kendilerine başvurduğunu belirtti. Türkiye üyesi olduğu IMF'nin bu kredi imkânından faydalanmak için harekete geçmelidir.
- Üçüncüsü, TCMB'nin para basma seçeneğidir. Yapılacak yasal değişiklikle, Hazine ve Maliye Bakanlığının çıkaracağı tahvilleri Bankanın para basarak satın almasına imkân sağlanmalıdır. Bakanlık, borçlandığı parayı alınacak tedbirlerin finansmanında kullanmalı ve belirli bir vadede de geri ödemelidir. Bu işlem kriz süresini kapsamalı ve bir defalık olarak kullanılmalıdır. Bankanın basacağı paranın enflasyon yaratma ihtimali de çok yüksek değildir. Şu anda insanlar sadece günlük hayatlarını sürdürebilecek kadar harcayabilmektedir. Elde edecekleri geliri tekstil, elektronik, turizm gibi alanlarda harcamaları beklenmemelidir. Ayrıca, TCMB enflasyonun artması durumunda elindeki devlet tahvillerini satarak piyasadaki fazla likiditeyi geri de çekebilir. Daha da önemlisi yükselen enflasyonu gelecek dönemde aşağı çekebiliriz; ancak kaybedeceklerimizi zor telafi ederiz.

Kaynaklar

Gopinanth, G. 2020. Limiting the economic fallout of the coronavirus with large targeted policies. 13 March, 2020, <https://blogs.imf.org/2020/03/09/limiting-the-economic-fallout-of-the-coronavirus-with-large-targeted-policies/>

Özatay, F. ve Sak., G. 2020. COVID-19'un ekonomik sonuçlarını yönetebilmek için ne yapılabilir?. Dünya Gazetesi, 23 Mart 2020, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/covid-19un-ekonomik-sonuclarini-yonetebilmek-icin-ne-yapilabilir/465617>

Saez, E. ve Zucman, G. 2020. Keeping Businesses Alive:The Government Will Pay. Econfip Research Brief, March 2020, <http://www.igmchicago.org/covid-19/keeping-business-alive-the-government-will-pay/?pfstyle=wp>